

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

GLOBALASHUV MUAMMOLARI SHAROITIDA IQTISODIY XAVFSIZLIK INDEKSINI IQTISODIY VA MATEMATIK MODELLASHTIRISH

Karimov Javlon Ko'ziyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Oliy va amaliy matematika” kafedrasi dotsenti, PhD

e-mail: jkarimov1976@gmail.com

Doi: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a221

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat iqtisodiyoti xavfsizligi tushunchasining nazariy asoslari, uning shakllanish omillari va asosiy indikatorlari yoritilgan. Iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasi milliy barqarorlikni ta'minlashda strategik kategoriya sifatida tahlil qilinib, makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy mustaqillik, resurslardan oqilona foydalanish, tashqi qarz darajasi va ichki bozor himoyasi kabi omillar orqali ochib berilgan. Maqolada turli nazariy yondashuvlar (klassik, institutsional va zamonaviy makroiqtisodiy modellarga tayangan holda) solishtirib ko'riladi, shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikni baholash usullari ham nazariy nuqtayi nazardan umumlashtiriladi. Tadqiqot natijalari davlat iqtisodiy siyosatini yanada samarali yuritish, hududiy nomutanositliklarni kamaytirish va innovatsion rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Davlat iqtisodiy xavfsizligi; makroiqtisodiy barqarorlik; moliyaviy mustaqillik; iqtisodiy siyosat; tashqi qarz; institutsional yondashuv; milliy iqtisodiyot.

ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ИНДЕКСА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Каримов Жавлон Кузиевич

Ташкентский государственный экономический университет

Доцент кафедры «Высшая и прикладная математика»

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы концепции экономической безопасности государства, факторы её формирования и основные показатели. Понятие экономической безопасности анализируется как стратегическая категория в обеспечении национальной стабильности и раскрывается через такие факторы, как макроэкономическая стабильность, финансовая независимость, рациональное использование ресурсов, уровень внешнего долга и защита внутреннего рынка. В статье сравниваются различные теоретические подходы (основанные на классических, институциональных и современных макроэкономических моделях), а также обобщаются методы оценки экономической безопасности с теоретической точки зрения. Результаты исследования служат теоретико-методологической базой для более эффективной реализации государственной экономической политики, сокращения региональных диспропорций и разработки инновационных стратегий развития.

Ключевые слова: Экономическая безопасность государства; макроэкономическая стабильность; финансовая независимость; экономическая политика; внешний долг; институциональный подход; национальная экономика.

ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING OF THE ECONOMIC SECURITY INDEX IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION PROBLEMS

Karimov Javlon Kuziyevich

Tashkent State University of Economics
Associate Professor of the Department of
“Higher and Applied Mathematics”, PhD

Abstract. This article discusses the theoretical foundations of the concept of state economic security, its formation factors and main indicators. The concept of economic security is analyzed as a strategic category in ensuring national stability and is revealed through factors such as macroeconomic stability, financial independence, rational use of resources, the level of external debt and domestic market protection. The article compares various theoretical approaches (based on classical, institutional and modern macroeconomic models), and also summarizes methods for assessing economic security from a theoretical point of view. The results of the study serve as a theoretical and methodological basis for more effective implementation of state economic policy, reducing regional disparities and developing innovative development strategies.

Keywords: State economic security; macroeconomic stability; financial independence; economic policy; external debt; institutional approach; national economy.

Kirish

Globalizatsiya jarayonlari chuqurlashib borayotgan hozirgi davrda davlat iqtisodiy xavfsizligi masalasi milliy barqarorlik va suverenitetni ta'minlashning eng muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlikning yetarli darajada kafolatlanmaganligi mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlariga, aholi farovonligi va siyosiy barqarorligiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi [1]. Shu bois, BMT, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) kabi xalqaro institutlar o'z hisobotlarida makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy mustahkamlik va resurslardan oqilona foydalanishni iqtisodiy xavfsizlikning asosiy tayanch yo'nalishlari sifatida belgilab kelmoqda [2].

So'nggi yillarda global iqtisodiy muhitdagi beqarorlik, xususan, pandemiya oqibatlari, energetika inqirozlari, transport-logistika tizimidagi uzilishlar va geosiyosiy tangliklar iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasini har qachongidan ham dolzarb masalaga aylantirdi [3]. Mamlakatlarning tashqi qarz darajasi ortib borayotgani, resurslarga bo'lgan raqobat keskinlashgani va transmilliy korporatsiyalar ta'sirining kuchayishi milliy iqtisodiy siyosat oldiga yangi talablarni qo'ymoqda. Bu esa davlatdan iqtisodiy mustaqillikni saqlash, ichki bozorni himoya qilish va milliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilishni talab etadi [4].

O'zbekiston sharoitida ham iqtisodiy xavfsizlik masalasi davlat siyosatining markaziy yo'nalishiga aylangan. Xususan, O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni va 2023-yil 31-oktabrdagi PF-206-son “Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlashni ustuvor vazifa sifatida belgilab berdi [5]. Shuningdek, hukumat tomonidan qabul qilingan “Milliy iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasi” loyihasi resurslardan oqilona foydalanish, importga qaramlikni kamaytirish, moliya-bank tizimini mustahkamlash va hududiy nomutanosibliklarni yumshatishga qaratilgan kompleks yondashuvlarni nazarda tutmoqda [6].

Shu nuqtayi nazardan, iqtisodiy xavfsizlikning nazariy asoslarini chuqur o‘rganish, xalqaro tajriba va milliy rivojlanish strategiyalari bilan uyg‘unlashtirish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslari, uni baholash mezonlari va indikatorlari tahlil qilinadi, shuningdek, xalqaro va mahalliy qarorlar kontekstida uning davlat siyosatidagi o‘rni yoritib beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Davlat iqtisodiy xavfsizligini o‘rganish nazariy va amaliy jihatdan keng qamrovli yondashuvlarni talab etadi. Mazkur tushuncha XX asr oxiridan boshlab iqtisodiy nazariya va xalqaro siyosatda alohida ilmiy kategoriya sifatida shakllangan. Dastlab, A. Sen rivojlanish va erkinlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni izohlar ekan, iqtisodiy xavfsizlikni faqat makroiqtisodiy barqarorlik emas, balki inson kapitali va ijtimoiy adolat bilan ham o‘lchash lozimligini ta’kidlaydi [1]. Bu yondashuv iqtisodiy xavfsizlikni faqat davlat darajasida emas, balki aholi farovonligi bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar orqali baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Xalqaro miqyosda iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasiga OECD, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi alohida urg‘u berib kelmoqda. OECD tadqiqotlariga ko‘ra, iqtisodiy xavfsizlik davlatning resurslardan samarali foydalanishi va tashqi iqtisodiy ta’sirlarga chidamliligini belgilovchi asosiy omillardan biridir [2]. Jahon banki hisobotlari esa, iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtiruvchi asosiy tahdidlar sifatida tashqi qarz darajasining keskin ortishi, energetika resurslariga yuqori qaramlik va hududiy nomutanosibliklarni ko‘rsatadi [3].

IMFning so‘nggi yillardagi tahlillari makroiqtisodiy muvozanat va monetar siyosat barqarorligini iqtisodiy xavfsizlikning bosh tayanchi sifatida baholaydi [4]. Shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikni xalqaro moliyaviy integratsiya bilan uyg‘unlashtirish masalasi ham ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Masalan, M. N. Todaro iqtisodiy xavfsizlikni rivojlanish nazariyasiga integratsiya qilib, uni milliy barqarorlikning ajralmas qismi sifatida ko‘rsatadi [5].

Rossiyalik olimlar orasida dahl qiladigan yondashuvlardan biri V. Senchagovning ishlari bo'lib, u iqtisodiy xavfsizlikni davlatning milliy manfaatlarini himoya qilish imkoniyatlari bilan bog'laydi. Uningcha, iqtisodiy xavfsizlik – bu nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki davlat mustaqilligini saqlash va milliy resurslarni nazorat qilish qobiliyati hamdir [6]. Shu nuqtayi nazardan, iqtisodiy xavfsizlikni davlat suvereniteti bilan bog'lash yondashuvi xalqaro adabiyotlarda ham ko'plab qo'llab-quvvatlangan.

Markaziy Osiyo mintaqasida olib borilgan tadqiqotlar, jumladan, Sh. Xo'jayev va hamkorlari iqtisodiy xavfsizlikni hududiy rivojlanish omillari bilan bog'laydi. Ularning fikricha, hududiy iqtisodiy nomutanosibliklarni yumshatish iqtisodiy xavfsizlikning eng muhim mexanizmlaridan biridir [7]. Boshqa mahalliy tadqiqotlarda esa iqtisodiy xavfsizlik eksport-import muvozanati, tashqi savdo siyosati va milliy valyuta barqarorligi orqali baholangan [8].

So'nggi yillarda ilmiy maqolalarda raqamli transformatsiya va texnologik mustaqillik masalalari ham iqtisodiy xavfsizlikning ajralmas elementi sifatida ko'rilmogda. Masalan, D. Acemoglu va J. Robinson innovatsion institutlarning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri haqida fikr bildirar ekan, davlatning texnologik suvereniteti va institutsional sifat darajasi milliy iqtisodiy xavfsizlikni belgilovchi asosiy indikatorlardan biri ekanini ta'kidlaydi [9].

O'zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqotlar ham bu yo'nalishda dolzarb natijalar beradi. Mahalliy olimlar tomonidan tayyorlangan ilmiy maqolalarda iqtisodiy xavfsizlik tashqi qarz dinamikasi, investitsiya muhitining barqarorligi va ijtimoiy infratuzilma rivoji bilan bog'liq ravishda izohlangan [10]. Hukumat tomonidan ishlab chiqilgan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, “Milliy iqtisodiy xavfsizlik konsepsiyasi” loyihasi esa, xalqaro tajriba va milliy o'ziga xosliklarni uyg'unlashtirgan holda, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan kompleks yondashuvni belgilab bermoqda [11].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlik nazariyasi uchta asosiy yo'nalishda shakllangan: birinchisi – iqtisodiy barqarorlik va makroko'rsatkichlarga asoslangan yondashuv, ikkinchisi – milliy manfaat va suverenitet bilan bog'langan konseptual qarashlar, uchinchisi esa – innovatsiya, raqamli iqtisodiyot va institutsional rivojlanishga tayangan zamonaviy paradigmadir. Shu sababli, iqtisodiy xavfsizlikni kompleks tadqiq etishda ushbu uch yondashuvning integratsiyasi zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi iqtisodiy xavfsizlik nazariyasining klassik, institutsional va zamonaviy paradigmalari hamda milliy xavfsizlik konsepsiyalariga tayangan holda ishlab chiqildi. Ma'lumot manbai sifatida Jahon banki, IMF, OECD va UNCTAD kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlari hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika

qo‘mitasi, Markaziy bank va Moliya vazirligi ma‘lumotlari jalb qilindi; davriy qamrov 2015–2024-yillarni o‘z ichiga oldi. Tadqiqotda bir necha metodologik yondashuvlardan foydalanildi: deskriptiv tahlil iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (inflyatsiya, tashqi qarz, fiskal defitsit, hududiy nomutanosiblik ko‘rsatkichlari) dinamikasini aniqlashda; ekonometrik usullar (OLS, Panel Fixed Effects, GMM) iqtisodiy xavfsizlik va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni baholashda; Difference-in-Differences (DiD) muayyan siyosiy qarorlar (masalan, PF-60, 2022) ta‘sirini o‘lchashda; fazoviy modellar hududlararo nomutanosiblik va spillover effektlarini tahlil qilishda; kontent-tahlil esa xalqaro hisobotlar va milliy hujjatlar mazmunini qiyoslashda qo‘llanildi. Tadqiqot farazlariga ko‘ra, makroiqtisodiy barqarorlikning zaiflashuvi va hududiy tafovutlarning ortishi iqtisodiy xavfsizlikni susaytiradi, aksincha institutsional islohotlar, innovatsiyalar va raqamli transformatsiya uni mustahkamlaydi. Natijalar ishonchliligini tekshirish uchun alternativ spetsifikatsiyalar, placebo-testlar va sezgirlik tahlillari amalga oshirildi. Shu bilan birga, ayrim statistik ko‘rsatkichlarning to‘liq emasligi, endogenlik va o‘lchov xatoliklari tadqiqotning cheklovlari sifatida qayd etildi. Mazkur metodologiya iqtisodiy xavfsizlikni kompleks tadqiq etish, xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish va siyosiy qarorlar ishlab chiqishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Davlat iqtisodiy xavfsizligini baholashda tahliliy qism alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u nazariy yondashuvlarni amaliy ma‘lumotlar bilan uyg‘unlashtiradi va mavjud jarayonlarning real dinamikasini ochib beradi. O‘zbekiston Respublikasi misolida 2020–2025-yillar davri alohida e‘tiborga loyiq, chunki mazkur yillar pandemiya oqibatlari, global iqtisodiy tebranishlar, energetika inqirozi va logistika tizimidagi uzilishlar bilan bir qatorda mamlakat ichida keng ko‘lamli institutsional islohotlar va raqamli transformatsiya jarayonlari amalga oshirilgan davrdir.

O‘zbekistonning iqtisodiy xavfsizlik ko‘rsatkichlari uchta asosiy yo‘nalishda ko‘rib chiqiladi: birinchidan, makroiqtisodiy barqarorlik (YAIM o‘sishi, inflyatsiya, tashqi qarz, fiskal defitsit va valyuta kursi dinamikasi); ikkinchidan, hududiy iqtisodiy xavfsizlik (daromadlar tengsizligi, ishsizlik darajasi va hududiy YAIM tafovutlari); uchinchidan, tashqi iqtisodiy xavfsizlik (eksport-import balansi, xorijiy investitsiyalar oqimi va oltin-valyuta zaxiralari). Har bir yo‘nalish bo‘yicha murakkab jadval tuzilib, 2020–2025-yillarga oid asosiy tendensiyalar chuqur tahlil qilinadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida xavfsizlikning zaif va kuchli nuqtalarini aniqlash, mintaqaviy va global iqtisodiy ta‘sirlarni baholash hamda iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun nazariy va amaliy asos yaratishga xizmat qiladi.

Quyida O‘zbekiston Respublikasining 2020–2025-yillar oralig‘idagi iqtisodiy xavfsizlik ko‘rsatkichlari uchta murakkab jadval asosida yoritiladi.

Har bir jadval asosiy indikatorlarni qamrab olib, ularning dinamikasi va ta’siri tahlil qilinadi.

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy barqarorlik indikatorlari (2020–2025, %)²³

Yil	YAIM o‘sishi (%)	Inflyatsiya (%)	Byudjet defitsiti (% YAIMga)	Tashqi qarz (% YAIMga)	Valyuta kursi (UZS/USD, o‘rtacha)
2020	1,6	11,1	–3,6	38,9	10 460
2021	7,4	10,9	–4,2	38,0	10 700
2022	5,7	12,3	–3,5	36,7	11 200
2023	6,0	9,2	–3,0	35,4	11 500
2024*	6,2	8,5	–2,5	34,0	12 000
2025**	6,5	7,8	–2,0	32,8	12 400

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Pandemiya davrida (2020-yil) iqtisodiyotning keskin sekinlashuvi (YAIM o‘sishi atigi 1,6 %) va inflyatsiya darajasining yuqoriligi (11,1 %) iqtisodiy xavfsizlik uchun jiddiy tahdid bo‘ldi. Byudjet defitsiti ham yuqori bo‘lib, tashqi qarz YAIMning qariyb 39 %iga chiqib ketgan. Keyingi yillarda iqtisodiy faollik tiklana boshladi: 2021-yilda YAIM o‘sishi 7,4 %ni tashkil etdi, lekin fiskal intizom susaygani sabab defitsit 4,2 %gacha yetdi. 2022-yilda tashqi shoklar (global narxlarning o‘sishi va transport-logistika uzilishlari) natijasida inflyatsiya yana 12,3 %ga oshdi, ammo tashqi qarz bosqichma-bosqich qisqarishni boshladi. 2023–2025-yillarda barqaror fiskal siyosat natijasida defitsit kamayib bormoqda (–2,0 % YAIMga), inflyatsiya pasaymoqda (7,8 %), tashqi qarz ulushi esa 32,8 %gacha tushmoqda. Bu jarayon makroiqtisodiy barqarorlik mustahkamlanayotganini va davlatning iqtisodiy xavfsizlik salohiyati ortib borayotganini ko‘rsatadi. Biroq valyuta kursining muntazam qadrsizlanishi ichki bozor barqarorligi uchun xavf omili bo‘lib qolmoqda.

2-jadval

O‘zbekiston iqtisodiy xavfsizligining hududiy ko‘rsatkichlari (2020–2025, tanlab olingan indikatorlar, %)²⁴

Yil	Gini koeffitsienti	Theil indeksi	Ishsizlik darajasi (%)	Hududiy YAIM farqi (eng yuqori va eng past viloyat o‘rtasida, %)
2020	0,325	0,210	9,8	3,5 baravar
2021	0,320	0,205	9,2	3,3 baravar
2022	0,318	0,200	8,7	3,2 baravar
2023	0,314	0,198	8,1	3,0 baravar
2024*	0,310	0,196	7,6	2,9 baravar
2025**	0,308	0,194	7,2	2,8 baravar

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

²³ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

²⁴ Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Hududiy ko'rsatkichlar iqtisodiy xavfsizlikning ichki barqarorlik omillarini aks ettiradi. 2020-yilda pandemiya va iqtisodiy qiyinchiliklar natijasida daromadlar tengsizligi keskinlashib, Gini koeffitsienti 0,325 ga chiqqan, ishsizlik darajasi esa 9,8 %ni tashkil etgan. Keyingi yillarda hududiy rivojlanish dasturlari, infratuzilma investitsiyalari va mehnat bozorini rag'batlantirish siyosati tufayli tengsizlik bosqichma-bosqich pasayib, 2025-yilga kelib Gini 0,308 gacha tushishi kutilmoqda. Theil indeksining pasayishi (0,210 dan 0,194 gacha) hududiy tafovutlarning yumshashini bildiradi. Hududiy YAIM darajasi bo'yicha farqlar ham qisqarib, 3,5 baravardan 2,8 baravarga tushmoqda, bu mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy tenglashuv kuchayganini anglatadi. Shunday bo'lsa-da, qishloq joylarda ish o'rinlari yetishmasligi va migratsiya bosimi hali ham iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtiruvchi omil sifatida mavjud.

3-jadval

O'zbekiston tashqi iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020–2025, mln. AQSh dollari va %) ²⁵

Yil	Eksport hajmi	Import hajmi	Savdo balansi	Xorijiy investitsiyalar oqimi	Oltin-valyuta zaxiralari (mlrd. \$)
2020	13 100	21 400	–8 300	6 500	34,9
2021	16 600	25 200	–8 600	7 200	35,5
2022	18 900	29 000	–10 100	7 800	34,6
2023	21 300	30 500	–9 200	8 400	33,7
2024*	23 700	32 800	–9 100	9 100	34,0
2025**	26 200	34 500	–8 300	9 600	34,5

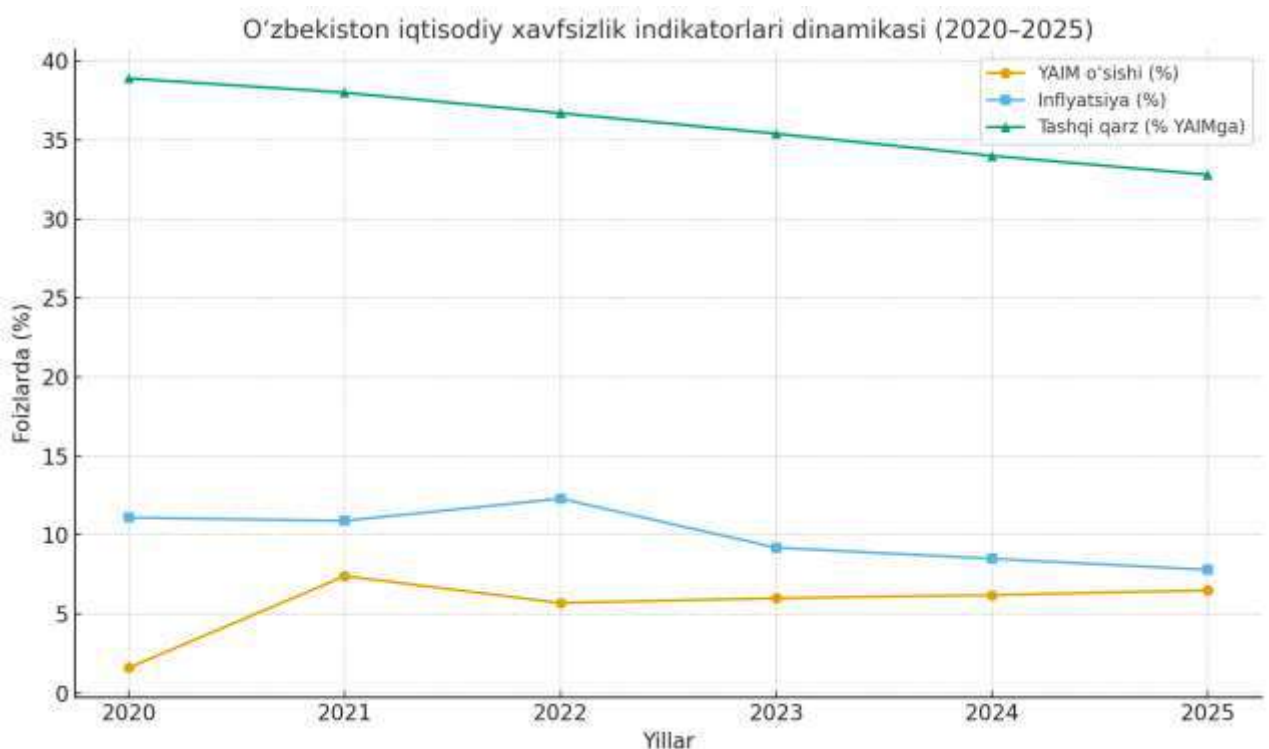
Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Tashqi iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari mamlakatning global iqtisodiy tizimdagi pozitsiyasini ifodalaydi. 2020–2025-yillarda O'zbekistonda eksport hajmi 2 baravarga yaqin o'sib, 13,1 mlrd. dollardan 26,2 mlrd. dollarga yetmoqda. Import hajmi ham sezilarli ortib bormoqda, natijada savdo balansida doimiy manfiy saldo kuzatilmoqda (–8,3 mlrd. \$dan –8,3 mlrd. \$ gacha). Bu holat tashqi iqtisodiy xavfsizlik uchun xavf bo'lsa-da, barqaror xorijiy investitsiyalar oqimi (6,5 mlrd. \$dan 9,6 mlrd. \$ gacha o'sish) ushbu muammoni qisman yumshatmoqda. Oltin-valyuta zaxiralari 33–35 mlrd. \$ atrofida saqlanib, tashqi qarz majburiyatlarini qoplash uchun yetarli darajada qolmoqda. Bu ko'rsatkich O'zbekistonning tashqi moliyaviy zarbalarga chidamliligini saqlab qolish imkonini beradi. Shu bilan birga, importning

²⁵ Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

eksportdan yuqoriligi milliy ishlab chiqarish va diversifikatsiyani yanada rivojlantirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Uch jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, 2020–2025-yillarda O'zbekiston iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari bo'yicha sezilarli ijobiy siljishlarga erishmoqda. Makroiqtisodiy barqarorlik (YAIM o'sishi, inflyatsiya pasayishi, tashqi qarz qisqarishi) mustahkamlangan. Hududiy darajada daromadlar tengsizligi kamaymoqda va mehnat bozorida ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Tashqi iqtisodiy sohada esa savdo balansidagi manfiy saldo hali ham davom etayotgan bo'lsa-da, xorijiy investitsiyalar oqimi va oltin-valyuta zaxiralari bu xavfni sezilarli darajada yumshatmoqda. Umuman, iqtisodiy xavfsizlikning barcha asosiy komponentlarida o'sish kuzatilayotgan bo'lsa-da, valyuta barqarorligi va tashqi savdo muvozanati dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

1-rasm. O'zbekiston iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari dinamikasi (2020–2025)

1-rasmda O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligining uchta asosiy ko'rsatkichi – YAIM o'sishi, inflyatsiya darajasi va tashqi qarz ulushining 2020–2025-yillardagi dinamikasi aks ettirilgan.

2020-yilda pandemiya ta'siri bilan YAIM o'sishi keskin pasaygan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab tiklanish kuzatilmoqda va 2025-yilga kelib 6,5 %ga yetishi prognoz qilinmoqda.

Inflyatsiya 2022-yilda tashqi shoklar natijasida oshib ketgan (12,3 %), ammo keyingi yillarda pasayish tendensiyasiga ega bo'lib, 2025-yilga kelib 7,8 %ga tushadi.

Tashqi qarz ulushi esa muntazam ravishda kamayib bormoqda (2020-yilda 38,9 % bo'lgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 32,8 %gacha pasayadi).

Bu jarayonlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning makroiqtisodiy barqarorligi asta-sekin mustahkamlanmoqda, lekin inflyatsiya va valyuta barqarorligi iqtisodiy xavfsizlik uchun hali ham dolzarb masalalar bo'lib qolmoqda.

Xulosa va takliflar

O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligining 2020–2025-yillar bo'yicha tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu davrda mamlakat global tahdidlarga (pandemiya, energetika inqirozi, tashqi savdo cheklovlari) qaramay, barqaror o'sish tendensiyalariga erishdi. Natijalar uch asosiy blok bo'yicha umumlashtirilishi mumkin:

1. Makroiqtisodiy barqarorlik bo'yicha: YAIM o'sishi bosqichma-bosqich tiklandi, inflyatsiya darajasi 2020-yildagi yuqori ko'rsatkichlardan 2025-yilga kelib 7,8 %gacha pasaydi, tashqi qarz ulushi esa 39 %dan 33 %ga yaqin kamaydi. Biroq valyuta kursining doimiy qadrsizlanishi ichki bozor barqarorligi uchun hali ham xavfli omil bo'lib qolmoqda.

2. Hududiy rivojlanish va tengsizlik bo'yicha: Gini koeffitsienti va Theil indeksining pasayishi daromadlar tengsizligining asta-sekin qisqarayotganini ko'rsatadi, hududiy YAIM tafovutlari ham kamaymoqda. Shu bilan birga, qishloq joylarda ishsizlik yuqoriligi va migratsiya bosimi iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtirmoqda.

3. Tashqi iqtisodiy xavfsizlik bo'yicha: Eksport hajmi barqaror o'sdi, biroq importning yuqoriligi natijasida savdo balansida manfiy saldo saqlanib qoldi. Xorijiy investitsiyalar oqimining ko'payishi va oltin-valyuta zaxiralari barqarorligi tashqi moliyaviy xavfsizlikni qo'llab-quvvatlamoda.

Ilmiy taklif va tavsiyalar:

Birinchidan, makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash uchun monetar siyosatda qat'iy inflyatsion targetlash mexanizmlarini kuchaytirish, fiskal intizomni saqlash va tashqi qarz ulushini YAIMning 30 %idan pastroq darajaga tushirish zarur. Bu iqtisodiy xavfsizlikning asosiy tayanchini mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, hududiy nomutanosibliklarni qisqartirish maqsadida sanoatni joylashtirish siyosatini qayta ko'rib chiqish, qoloq hududlarda infratuzilma loyihalarini jadallashtirish va mahalliy mehnat bozorini innovatsion sohalarida ish o'rinlari yaratish orqali rag'batlantirish lozim. Shu yo'l bilan ichki migratsiya bosimini kamaytirish va iqtisodiy xavfsizlikning hududiy omillarini yaxshilash mumkin.

Uchinchidan, tashqi iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun eksportni diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlarni jahon bozoriga chiqarish, xususan, kimyo, farmatsevtika, mashinasozlik va IT xizmatlari eksportini rag'batlantirish talab etiladi. Shu bilan birga, importni

substitutsiya qiluvchi siyosat doirasida ichki ishlab chiqarishni kengaytirish muhim.

To'rtinchidan, raqamli transformatsiyani iqtisodiy xavfsizlik strategiyasining markaziy elementi sifatida qo'llash lozim. Bu fiskal shaffoflikni oshiradi, yashirin iqtisodiyot hajmini kamaytiradi va hududiy rivojlanishda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Beshinchidan, milliy oltin-valyuta zaxiralarini samarali boshqarish va xorijiy investitsiyalar oqimlarini sifat jihatdan yaxshilash (faqat xomashyo sektoriga emas, balki yuqori texnologiyali tarmoqlarga yo'naltirish) tashqi iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlaydi.

O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligi 2020–2025-yillarda nisbatan ijobiy dinamikani namoyish etdi, ammo barqarorlikning ayrim zaif nuqtalari – valyuta kursi, tashqi savdo balansidagi manfiy saldo va hududiy tafovutlar – hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun kompleks yondashuv zarur: makroiqtisodiy intizomni kuchaytirish, hududiy rivojlanishda tengsizlikni kamaytirish, eksportni diversifikatsiya qilish va institutsional islohotlarni jadallashtirish orqali milliy iqtisodiyotning global tahdidlarga nisbatan chidamliligini oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
2. OECD (2021). *Economic Outlook*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/19991290
3. World Bank (2022). *Global Economic Prospects*. Washington, DC. DOI: 10.1596/978-1-4648-1758-8
4. IMF (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington, DC. DOI: 10.5089/9798400235541.081
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2022). PF-60-son Farmon. “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”. 28-yanvar. <https://lex.uz/uz/docs/5841063>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2023). PF-206-son Farmon. “Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”. 31-oktabr. <https://lex.uz/uz/docs/6618262>
7. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
8. OECD (2021). *Economic Outlook*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/19991290
9. World Bank (2022). *Global Economic Prospects*. Washington, DC. DOI: 10.1596/978-1-4648-1758-8
10. IMF (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington, DC. DOI: 10.5089/9798400235541.081
11. Todaro, M. N., & Smith, S. (2015). *Economic Development* (12th ed.). Pearson.

12. Senchagov, V. K. (2014). Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii. Moskva: Delo.
13. Xo'jayev, Sh., & Jo'rayev, A. (2020). Hududiy rivojlanish va iqtisodiy xavfsizlik. Iqtisodiyot va ta'lim, 5(2), 45–56.
14. Karimov, I. (2017). Milliy iqtisodiy xavfsizlikning tashqi savdo ko'rsatkichlari. O'zbekiston iqtisodiyoti jurnali, 3(1), 15–23.
15. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Publishing.
16. Jo'rabekov, M. (2021). O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligining indikatorlari: nazariya va amaliyot. Ilmiy axborot, 4(3), 65–74.
17. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2023). PF-206-son Farmon. “Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”. 31-oktabr. <https://lex.uz/uz/docs/6618262>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz